

Müslüman Psikologların İkilemi

Dr. Malik Babikir BADRİ, Çev.: Aynur TUTKUN
Safa Yayın Dağıtım, İstanbul 2016, 130 s.

İslam psikolojisi çeşitli şekillerde ifade şekli bulan çalışma alanlarından biri olarak ortaya çıkmıştır. Müslüman psikologların ilgi ve çabalarıyla meydana gelen İslam psikolojisi anaakım psikoloji ile bazen bir uzlaşma bazen bir çatışma bazen de bir uzaklaşma olarak var olmaya devam etmektedir. İslam Psikolojisi, İslam'ın modern psikolojiyle buluşmasının imkânı veya imkânsızlığına dayanmaktadır. Batı kültüründe yaşayan veya Batı düşüncesiyle karşılaşan Müslüman psikologlar kültürel ve dini olana vurgu yaparak bu alana katkılar sunmaktadır. Badri'nin *Müslüman Psikologların İkilemi* adlı eseri de bu literatüre dâhil olmuştur. Eser Müslüman olan psikologların Batı psikolojisini nasıl kullandıklarını ve nasıl kullanması ge-

Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi
Cilt 18, Sayı 2, 2018
ss. 479-484

db18/2

rektiklerini tartışmaktadır. Müslüman psikologlara tavsiyeler verilmekte, eleştirilerde bulunulmakta ve yönlendirmeye çalışılmaktadır. Badri bu eserinde İslam psikolojisinin varlığını veya yokluğunu değerlendirmektedir. Bu eser dini ve kültürel olana vurgu yapmasından ve farklı bakış açıları sunmasından dolayı tanıtılmaya çalışılacaktır.

Badri'nin eseri önsöz, giriş ve on beş bölümden oluşmaktadır. Kitabın bölümleri, bir davranışçı olarak Müslüman psikolog, psikolojinin felsefe, sanat ve spekülasyonla birleştiği yer, İslami ideoloji ya da ateist felsefi psikoloji, kertenkele deliğindeki Müslüman çocuk psikologu, psikometri tuzağı, efendisinin sesini tekrar eden Müslüman eğitim psikologu, psikanalitik derinlik, Freud'cu tuzağın en karanlık derinlikleri, Batıda Freud'un tahttan indirilişi, Müslüman psikologlar olarak Batı psikolojisini ne yapacağız, psikoloji İslam'ın hizmetinde, Batı psikolojisinin tüm ekolleri hissiz mi?, Batı psikolojisinin ruhsuz ekolleri hakkında ne demeli?, bu çukurdan çıkmaları için onlar nasıl yardım etmeli? konularını kapsamaktadır. Eser içerik açısından değerlendirilirken her bölüm ayrı ayrı ele alınmayıp bütüncül olarak kritik yapılmayı çalışılmıştır.

480 | db

Badri bu eserini Amerika ve Kanada Sosyal Bilimciler Derneği (AMSS) dördüncü kongresinde sunduğu "Kertenkele Deliğindeki Müslüman Psikologlar" başlıklı (1975) bildirisine dayandırmıştır (s.17). Daha sonra bildiriye geliştirmiş, genişletmiş ve kitap haline getirmiştir. Kitap çıkış yeri olarak "*Bir gün gelecek ki Müslümanlar; Hristiyan ve Yahudilerin yolunu, apaçık gözükken anlamsızlığına ve İslami olmamasına rağmen, körü körüne takip edecekler.*" Ayrıca "*onlar (Hristiyan ve Yahudiler) kendilerini bir kertenkele deliğine soksalar bile, Müslümanlar onları mantıksızca takip ederler*" Hadis-i Şerifine dayandırılmıştır (s.17-18). Badri, bu Hadis-i Şerif ışığında Müslüman psikologların bilimsel ve metodolojik yaklaşımlarını değerlendirmeye çalışmıştır. Bunun yanında Müslüman psikologların çoğunun Batı psikolojisine meftun olduğunu ve onları taklit ettiğini iddia etmektedir. Ayrıca mukallit Müslüman psikologları, kitap boyunca uyarma ve uyandırma konusunda tavsiyeler sunmaktadır.

Kitabın içeriğini bakılacak olduğunda Badri, dini duygu ve düşüncüyü davranışçı modele dayalı olarak pekiştirme, etki-tepki ve ceza-ödül gibi kavramlarla açıklamayı, görme engelli bir insanın dokunarak fili tarif etmesine (s.21-30) benzetmektedir. Badri'ye göre dinin derin ruhsal bir boyutu olduğundan Müslüman psikologlar davranışçılar gibi laboratuvarında fare ve kuşların tepkisel davra-

nışlarından genellemelere gitmemelidir. İslam'daki sevap-günah ilişkisinin pekiştireç olarak değerlendirilmesinin doğru olmadığını ve Müslüman psikologların davranışçılığın tarihini ve felsefesini iyi araştırması gerektiğini belirtmektedir. Bunun yanısıra Badri'ye göre bir kısım Müslüman psikologların davranışçılığa manevi bir boyut ve enerji de katabileceği göz önünde bulundurulmalıdır.

Badri'ye göre psikolojide normal ve anormalin kültürel olarak farklılık ürünü olduğunu, normallik ve anormallik konusunda homoseksüellik, cinsellik, alkol alışkanlıkları ve adaptasyon Batıda farklı, Müslüman kültüründe farklı değerlendirilmektedir. Badri çalışmasının birçok yerinde Freudyen yaklaşımı, psikodinamiğin ateist Yahudilik çerçevesinden dini ve psikolojik yaklaşımını eleştirmiştir. Psikodinamik ve davranışçı yaklaşımı Müslüman psikologun her şeyiyle benimseyip savunmasının doğru olmadığını çeşitli şekillerde ifade etmiştir.

Çalışmada Amerikan ve Avrupai aile tarzlarına göre hazırlanan ve sunulan çocuk yetiştirme psikolojisi literatürünün İslam toplumlarına uygun olmadığı ifade edilmiştir. Psikolog ve psikiyatrlar tarafından sorgulanmadan alınan çocuk psikoloji literatürü batılı ailenin ölümüne yol açtığı gibi İslam toplumundaki aileyi de öldüreceklerdir. Badri bu konuda şu ifadelere yer vermiştir:

“Eğer çocuklarınızın, ayağındaki ayakkabılarıyla ayaklarını masanın üzerine koyup Amerikan filmlerindeki gibi sizinle konuşan bireyler olarak yetişmesini ve siz ‘dır dır’ eden yaşlı bir yük olduğunuzda onların sizi huzur evine bırakmasını istiyorsanız, o zaman bir köle gibi Amerikan çocuk psikolojisi kitaplarını takip edin”(s.46).

Buna karşılık Badri, İslam'ın anne-babaya üf bile denmemesi gerektiğini ve cennetin annelerin ayakları altında olduğunu vurguladığını belirtmiştir. Özellikle İslami bakış açısıyla geniş ailenin gerekliliği ve sila-i rahimin çok önemli olduğunu ifade etmiştir.

Badri'ye göre psikometrik ölçümlerde Batı psikolojisinden alınmış test ve ölçeklerin Müslüman kültüre uyarlanmış ve ayarlanmış olması gerekmektedir. Özellikle yansıtma testleri ve psikanalize dayalı kişilik testleri Müslüman kültürde psikometrik ölçümler yaparken birçok sorun ortaya çıkartmaktadır. Örneğin Badri'ye göre Müslüman kültürde cinselliğin ifade edilmemesinin nedeni olarak cinselliğin bastırılması veya aşağılık kompleksiyle açıklanması Batı psikolojisinde geçerli iken Müslüman dünyasında geçerli olduğunu söylemek yanlış olacaktır.

Badri, cinsel eğitimin belirsiz olmasına rağmen hem savunulması hem de var olmasını, Müslüman toplumlarda üniversitelerdeki karma eğitimin ve üniversite ruhuna uygun yaşama olarak cinsel özgürlüğün savunulmasını eleştirmektedir.

Badri, Freudyen psikoloji tüm dünyada en etkili ideolojilerden biri olmasına rağmen günümüzde Freud'un id, libido, katarsis gibi muğlak, test edilemeyen, ispatlanamayan bilim dışı kavramlarından ve örnekleminin geçerli olmayan küçük bir grubu teşkil etmesinden dolayı Batı tarafından terk edildiğini ifade etmiştir. Bununla birlikte Müslüman dünyasının Freudyen psikolojiyi hala kullanmaya ve savunmaya çalışmasını eleştirmektedir. Badri psikanalize ve özellikle onun propaganda boyutunda savunucusu olan Müslüman psikologlara karşı çıkmaktadır. Mısırlı Müslüman psikolog Zewar'ı psikanalizi benimsediği için eleştirerek örnek göstermektedir. Fakat Zewar'ı eleştiren Badri "*gerçek bir Müslüman psikologdan, (özelde Zewar) Freud'un dini gelişim üzerine geliştirdiği ateist teoriden yani en temel faraziyelerden İslami bir görüş geliştirmesini*" ummaktadır (s.71).

482 | db

Badri, Batılı modern psikolojinin din karşıtı felsefi alt yapısından etkilenmeden (s.84-85) Müslüman psikologların faydalanması gerektiğini ifade etmiştir. Muhammed Kutup'un "*biz Müslümanların modern psikolojiye ihtiyacı yoktur. Bu konu bütün dallarıyla kâfir batı medeniyetinin yabancı bir malı olan teori ve uygulamalarının bütünüdür*" (s.82) ifadesinin sert olduğunu ve Batı psikolojisinin tamamen reddedilmemesi gerektiğini, faydalı taraflarının kullanılabileceğini ifade etmiştir. Hatta Batı psikolojisinin bir kısmının İbni Sina, İbni Haldun, İbni Şirin, Gazali ve Muhasibi gibi İslam mütefekkirlerinden etkilendiğini belirtmiştir.

Badri, Müslüman psikologların psikometriyi, psikoterapiyi, sosyal psikolojiyi, eğitim psikolojisini ve kişilik psikolojisini İslami çerçevede değerlendirildiği sürece kullanılabileceğini ifade etmiştir. Badri, psikolojinin tamamının ruhsuz, hissiz ve din karşıtı olmadığını da belirtmiştir. İlk dönemlerde Jung daha sonra hümanist-varoluşçu Maslow, Rogers, Allport ve Frankl gibi psikologlardan, Müslüman psikologların yararlanabileceğinin altını çizmiştir. Bunlardan yararlanırken teslimi silah etmemek gerektiğini ve itinalı olunmasını öğütlemiştir. Badri, Batı psikolojisini iyi tetkik etmek ve eleştirel bakmak kaydıyla Müslümanlara kesinlikle öğretilmesi taraftarıdır. Badri'ye göre Müslümanlara psikoloji öğretilirken ödipal

kompleks, libido vs. gibi İslam'a aykırı olan konuların özellikle yanlış ve doğru tarafları da incelikte anlatılmalıdır.

Badri, Müslüman psikologların, Batı psikolojisiyle karşılaşmasıyla birlikte şu üç evreden bahsetmenin mümkün olduğunu ifade etmiştir. Meftun olma aşaması, uzlaşma aşaması ve uzaklaşma evresidir. İlk kez Batı psikolojisiyle karşılaşan Müslüman, psikolojinin çarpıcı olmasından dolayı meftun olmaya başlamaktadır. Jung, Rogers ve Frankl gibi kişileri önemsemeye başlamasıyla uzlaşma evresine girmektedir. Bu evrede İslami olanla psikolojik olanı birleştirir ve kullanmaya çalışır. Daha sonra İslami olana uydurmaya ve ayarlamaya başlama evresine de uzaklaşma aşaması denilmektedir.

Badri'nin genel yaklaşımına bakıldığında *“onlar (Hristiyan ve Yahudiler) kendilerini bir kertenkele deliğine soksalar bile, Müslümanlar onları mantıksızca takip ederler”* Hadis-i Şerifinde bahsedilen kertenkele deliğine girerler ibaresi gayet geniş ve belli bir kimseyi hedef göstermeden Müslüman'ın dikkat etmesi ve uyanık olması gerektiği vurgulanmaktadır. Fakat Badri bu Hadis-i Şerif'i belli bir gruba özellikle Müslüman psikologlara atfederek bambaşka bir noktaya taşımaktadır. Ayrıca *“kertenkele deliğine girmiş”, “papağan gibi taklit eden”, “efendisinin sesini tekrar eden”* (s.57) Müslüman psikolog, *“beyaz adamın laboratuvarı”* (s.58) ibarelerinin kullanılması, Badri'nin ötekine dair bakış açısını da yansıtmaktadır.

Badri'nin eserine genel olarak bakıldığında Müslüman olan psikologlar birçok açıdan hatalı ve noksan görülmektedir. Ayrıca eserde zaman zaman suçlamaların dozu artmaktadır. Bunca eleştirilerin ve noksanların olduğu ifade edilmesine rağmen hangi metotla veya hangi yollarla İslam psikolojisi yapılacağı bildirilmemiştir. Eserin yaklaşımına göre *“sorun tespit edilmiş veya teşhis yapılmış”* fakat *“çözüm veya tedavi yöntemi”* gösterilmemiştir. Ayrıca modern psikolojinin İslam kültüründen beslendiği ifade edilmesine karşın buna dair kanıtlar sunulmamıştır. Badri genel anlamda Müslüman psikologlara dini-manevi kültüre (geleneksel eserlere inerek) dönerek yeniden psikoloji inşasını tavsiye etmektedir. Bu bakış açısı ideal anlamda çok iyi görünmesine rağmen bunun nasıl yapılacağına dair uygulamaların mümkünatı sorgulanabilir.

Badri'nin çabası İslam psikolojinin kurulmasına ve Anti-İslami olan psikolojiye karşı durmak gerektiği konusundadır. Badri, bazı yerlerde ağır eleştiriler yapmasına rağmen iyimser olduğu ve Müslüman psikologların kendi kültür ve insanına uzak kalmaması gerektiğini vurgulamaktadır. Bu şekilde yapılan çalışmalar farklı bakış

açılarını içereceğinden ayrıca önem arz etmektedir. Badri'nin öteki-
ne bakışının biraz sert olduğu açıkça görülmektedir. Bu tavrı "Müs-
lüman psikologların üretmeyip, üretilmiş olan Batı psikolojisini
sadece kullandığı" iddiasından kaynaklanıyor olabilir. İslam psiko-
lojisinin karşıtlık üzerinden değil de geleneksel dini-manevi öğeler
zaviyesinden değerlendirilmesi ve tartışılması daha yerinde olabilir.

Sezai KORKMAZ

KSÜ İlahiyat Fakültesi Araştırma Görevlisi,
Marmara Üniversitesi Din Psikolojisi Anabilim Dalı
Doktora Öğrencisi